

VINOGRADNIŠKA ZBIRKA BELOKRANJSKEGA MUZEJA V METLIKI

PRISPEVEK K ZGODOVINI "ETNO - MUZEOLOŠKE" KRITIKE

ALEŠ GAČNIK

Rojstvo nove vinogradniške zbirke je povezano z jubilejem 40. obletnico te institucije ter hkrati z godovanjem sv. Martina v letu 1991. Zaradi nazornejše ilustracije, se poleg muzeološke analize koncepta postavitve, naslanjam še na izjave treh govornikov iz otvoritvenega ceremoniala.

Kot je ob otvoritvi povedal ravnatelj te institucije, ni slučaj, da so za obletnico izbrali otvoritev vinogradniške zbirke, kajti (tudi) belokranjsko življenje je povezano z vinom vse od rojstva do smrti. To naj bi dokazovala številna obredja, ki so povezana s pridelovanjem. Kot pomemben razlog, ki je botroval prezentaciji zbirke, se navaja dejstvo, da se delo v vinogradih v zadnjih desetletjih toliko spreminja, da obstaja potreba po prikazu (tradicionalnega) dela v vinogradih ter kleti, kot je izgledala ob koncu 19. oziroma na začetku 20. stoletja ("do koder seže ljudski spomin").

Avtorica razstave (ob pomoči Ane Gomolj in sodelavcev muzeja) Andreja Brancelj, v svojem otvoritvenem nagovoru poudari, da so želeli zbrati čim več predmetov kot spomin na čas, "ko je v zidanicah dihal zgolj les, ko še ni bilo železa in drugih pripomočkov modernega časa". Vinogradniška zbirka (avtorica jo enači z zidanico) je vmeščena na dva višinska nivoja grajske kleti, ki služita prikazu notranjosti nekdanje belokranjske zidanice. V zgornjem delu "preši", so imeli prešo, kadri ter vrsto drugih predmetov, ki so jih uporabljali pri predelavi grozdja (shranjeno je tudi posodje za trgatev ter rekviziti za delo v trtju). V spodnjem delu, v kleti (= zidanica), so "sodi postrojeni kot soldati". Poleg "posodja", v katerega so točili vino iz sodov, pa so v njej še stoli in miza, ki je bila še zlasti obložena ob Martinovem. Avtorica je zaključevala svoj nagovor s posvetilom, ki ga lahko preberemo tudi v zloženki in, ki se glasi: "Belokranjski muzej posveča svojo vinogradniško zbirko vsem belokranjskim vinogradnikom - tudi tistim, ki jih žal ni več med nami - v zahvalo za darovane predmete, za nasvete in spodbude". Ob zaključku avtorica razstave poudari, da bodo predmete zbiralci še v naprej in jih uvrščali v zbirko. "Bilo je delo, ki bi ga vsak opravil z veseljem."

Slavnostni govornik, prof. dr. Matjaž Kmecl, je najprej opozoril na pomen muzeja(jev) pri ohranjanju kulturnega in zgodovinskega spomina ter nato poudaril še pomen takšnih institucij pri kulturnem samozavedanju naroda. Hkrati je izrazil "šaljivo" začudenje nad tem, da je vinogradniška zbirka odprta šele v letu 1991, kajti Belokranjci niso zadnji med pivci in tudi med vinogradniki ne (kljub temu pa je bil že ob 100 - ti obletnici metliške požarne varnosti ustanovljen gasilski muzej). Omeni tudi vse tiste, ki so preveč obremenjeni s skrbjo zaradi pijancev in alkoholizma ter jih hkrati potolaži s spominom na kitico iz slovenske himne, ki pravi: "Na zadnje še

"Metliški ključar"- dr. Matjaž Kmecl (foto A. Gačnik)

prijatelji ...". Z insertom iz himne je želel ilustrirati dejstvo, da v njej ne gre le za preprosto pijančevanje, temveč za prastaro kulturo druženja, prijateljevanja in veselja nad življenjem (ki pa je očitno zelo prepojeno z vinom). Omeni tudi Jurčičeve besede, da za pijančevanje ne bomo kleli očaka Noeta, ker je skozi vesoljni potop ohranil tudi vinsko trto. Pomemben del njegovega govora označuje izjava, da gre pri vinu za kulturo v pravem pomenu besede (če je kultura tisto, kar človek naredi mimo nature), ker grozdje da narava, vino pa naredi človek. Ob zaključku prebere še odlomek iz teksta, ki ga je spisal njihov rojak Oton Župančič, ko je nizal barve Bele Krajine. Na njih naveže še svoje verze: *Metliška črnina, najboljša črnina, belokranjska kraljica vina*. Poudari še, da je na tem mestu Župančič zatajil (ker ni govoril o vinu, vinski trti, lepoti vinogradniške krajine ...) in da so Belokranjci tudi premalo ponosni na svoja vina.

Kritika dogodka "odprtje vinogradniške zbirke" mora izhajati iz analize:

- 1-raziskovalne metodologije (vinologije),
- 2-razstavne metodologije (muzeologije),
- 3 -zloženke:

A-risb
B-teksta
C-dizajna

4-otvoritvenega ceremoniala:

A - govorov

B-t.i. kulturnega programa

5-obiskovalcev ob ogledu razstave (hitrost ogleda, načina pridobivanja informacij: opazovanje (gledanje, branje podnapisov ...), dotikanje in tipanje predmetov itn.

6-dogajanja po uradnem delu prireditve (pitje, jedenje, petje, ovrednotenje splošne atmosfere ...).

Kot je iz naslova razberljivo, je moj interes usmerjen predvsem h kritiki vinogradniške zbirke (same po sebi), ne pa h kritiki kompletne "prireditve". Kljub temu se pri tem naslanjam na dejstva, ki so produkt celotnega dogodka, ki se je zgodil 11. 11. 1991 v Metliki.

Če se vrnemo k izjavam govornikov, lahko razberemo, da je življenje v vinorodnih krajih popolnoma prežeto z vinom oziroma, da je paradoksalno razglablјati o teh krajih, ne da govorimo tudi o vinu, skozi vino ... Razmišljanje dr. Kmecla je v tem kontekstu zanimivo v tem, da poleg superlativnega govorenja o vinu za hip spregovori tudi o pijančevanju. Še posebej relevantna je v našem kontekstu izjava, da gre pri vinu za kulturo v najširšem pomenu besede. Tako nam otvoritveni govori ponujajo to, kar nam vinogradniška zbirka ne nudi, pa nam bi morala. Zanimivo je, da so skoraj vsi govorniki enotni v tem, da je kultura vina sestavni del načina življenja tam živečih ljudi. Kljub temu se to vedenje zminimalizira na opisovanje oziroma na muzejsko prezentacijo kmečke, "vinske" produkcije. Zaščita le te je, po ravnateljevih besedah, najtesneje povezana z idejo po postavitvi te zbirke.

Vsaka institucija je po svoji naravi konzervativna, še posebej pa to velja za muzeje in še zlasti za slovenske. Ker pa tudi sama etnološka znanost v številnih primerih uspešno živetari v stereotipih oziroma pomaga pri reprodukciji stereotipov, je bilo kljub vsemu na nek način dokaj logično, da so metodološka raziskovalna presenečenja bolj izjema kot pravilo. Predmet etnološkega proučevanja pri raziskovanju vina je v največji meri ujet v tradicionalno produkcijo v najbanalnem pomenu besede in ne v vse tiste kulturne fenomene, ki so s to produkcijo povezani. Tako je glavnina raziskovalne ali opisovalne energije usmerjena v proučevanje tradicionalne tehnologije in vinorejskega (vinološkega) ciklusa.

Ker na Slovenskem ni razvitega muzeološkega vedenja, lahko trdimo, da ilustrirajo etnološki muzeji ali zbirke zelo verno podobo usmeritve temeljnih znanstvenih disciplin (etnologije). To z drugimi besedami pomeni, da se ob sprehajanju skozi muzejske zbirke na zelo eleganten ter hkrati banalen in poučen način konfrontiramo z metodološkimi orientacijami znanosti samih. Zato je ob nepoznavanju zakonitosti in trendov v sodobni muzeologiji nemogoče pričakovati drugačne razstavne koncepte. Stereotipna raziskovalna metodologija se v naši muzejski (tudi metliški) praksi jasno odraža v razstavnih konceptih. Vinogradniška zbirka je ilustracija stereotipnih usmeritev etnologije na področju raziskovanja vina. Nova raziskovalna metodologija - vinologija, ki izhaja iz možnih in nemožnih teoretičnih in praktičnih razmerij med človekom (ljudmi) in vinom, se kaže kot alternativa pri tovrstnem raziskovanju. "Dober" raziskovalni koncept je predpogoj za "dober" razstavn

(muzeološki) koncept. Predmet etnološkega proučevanja in etnoloških zbirk, morajo postati tudi vsa tista področja in fenomeni, ki o vinu ne govorijo le v superlativih, temveč tudi negativno, kritično itn. Raziskave morajo tako izhajati iz razmerij med človekom in vinom, ne pa iz vinogradništva in vinarstva, pa še to zgolj tradicionalnega.

Karakterne lastnosti takšnih zbirk lahko označimo s pridevniki: romanitčnost, nostalgичnost, konzervativnost, domačnost, toplina, preprostost (te oznake hkrati definirajo tipiko temeljne znanstvene discipline v tej zbirki - etnologijo).

Rad bi se sprehodil skozi vinološko zbirko, kjer bi zvedel tudi kaj o prepovedanih produkcijah, o alkoholizmu, bruhanju, zdravljenju "mačka" itn. Tradicijo moramo razumeti kot proces in je nikakor ne smemo popolnoma konzervirati, tudi v muzejih ne. V nasprotnem primeru nas te folklorne zbirke ali "nostalgичno - romantični centri" opozarjajo le na zelo specifične izseke iz zgodovine, ki so ponavadi nerealni ali kar enostavno - laž.

Stvar je manj sporna ali enostavnejša takrat, ko želimo izpostaviti le estetskost muzejskih (tudi etnoloških) predmetov. Kolekcijski način prezentacije se pokaže še zlasti nepoveden in neprimeren za t.i. etnološke razstave, ki naj ne bi izpostavljale le t.i. estetske sporočilnosti predmetov, temveč predvsem izseke iz totalnosti načina življenja. Res je, da nam tudi muzejski predmeti govorijo o nekem možnem načinu življenja in kulturi, ki se je ob njih, z njimi ali mimo njih odvijalo. Predmeti ne govorijo sami o sebi. Šele etnološka interpretacija muzejskega predmeta deklarira ta predmet kot etnološki oziroma kot etnološko relevanten.

Vinogradniško zbirko v Metliki lahko uvrstimo med ambientalne muzejske postavitve. Iz govorov ravnatelja in avtorice razstave je evidentno, da se vinogradniško zbirko enači z zidanico. Glavna ideja snovalcev zbirke je povezana s potrebo po čim številnejšem zbiranju tradicionalnih lesenih predmetov, ki so jih uporabljali pri pridelovanju vina ter s potrebo po prikazu kleti, kot je izgledala konec prejšnjega stoletja. Nejasna in zamegljena ostaja tako osnovna ideja zbirke in sicer: ali je zidanica bila nekdanj res takšna, kot jo je možno videti v muzeju? Odgovor je jasan, se pravi, da to kar se ponuja kot možna zidanica le to ni, temveč je le asociacija nanjo. Avtorji zbirke so najprej naredili iz grajske kleti zidanico, nato pa iz zidanice muzej oziroma muzejsko zbirko.

V notranjosti zidanic zagotovo ne visijo fotografije, ki ilustrirajo kmečka opravila v vinogradih, stavbne tipe zidanic..., temveč morda le kakšne družinske fotografije, koledarji, plakete, diplome ipd. Tudi predmeti v "muzejski zidanici" niso scenografirani in inštalirani tako, kot v resnični "kmečki zidanici". Skoraj zagotovo v takšnih zidanicah nista nameščeni dve preši ... Se pravi, da lahko o zidanici v metliškem muzeju govorimo le pogojno. To pa lahko pripišemo nejasnosti muzeološkega koncepta, ki zahteva kristalno jasno idejo tistega, kar se ponuja javnosti v obliki stalne ali občasne muzejske razstave ali zbirke. Skratka, vedeti moramo, kaj želimo z razstavo povedati in komu je namenjena.

Vina, kruha in znanosti je bilo za vse dovolj (foto A. Gačnik)

Nejasnost koncepta lahko pripišemo tudi izredno močni želji avtorjev razstave, da bi publiki na čim manjšem prostoru čim več pokazali. Zbirka kljub vsemu opozarja na nekatere pozitivnejše premike v muzeološkem smislu: tla v zbirki niso betonska, kot bi lahko bila, temveč skušajo ilustrirati talno površino zidanic (zemlja, slama ...), v posodju, ki ga uporabljajo pri stiskanju (prešanju) grozdja, najdemo tropine (čisti estetski moment se podredi rekonstrukciji funkcij muzejskih predmetov), omara v kleti je priprta, v njej pa se skrivajo zanimivi predmeti (vinorejski priročniki, kupne pogodbe ...), miza, na kateri sta napol prazni steklenici vina, ni očiščena, s stropa visi suho meso, rozga s suhim grozdom itn. Izredno dobra je makro prostorska izraba grajske kleti, ki prostor deli v dva, tudi po višini ločena nivoja. Omogočena je komunikacija med enim in drugim, tako kot vhod ali izhod iz obeh prostorov.

Posebej velja omeniti zloženko, ki jo je ob otvoritvi zbirke izdal Belokranjski muzej. Poleg teksta Andreje Brancelj, nam risbe Mladene Brancelj zelo nazorno, na štirih straneh, ilustrirajo in predstavljajo vinogradniške in vinarske predmete (orodje), ki so ga uporabljali pri pridelovanju vina. Risbe predmetov z narečno terminologijo nam služijo kot kažipot po zbirki.

Lahko rečemo, da gre za skrbno in solidno klasično zbirko, ki nam preko govorice predmetov in zametkov muzeološke scenografije ilustrira delček lokalne in

regionalne kulture, ki pa žal v slovenski prostor ne prinaša nič novega, tako v raziskovalnem kot muzeološkem pogledu. Kljub nekaterim pozitivnim premikom, predvsem v muzeološkem smislu, pa se razkol med slovensko muzejsko realnostjo in trendi v sodobni muzeologiji rapidno povečuje. Tudi klasične, tradicionalne, konzervativne, neaktualne ... teme lahko oziroma moramo prezentirati javnosti na sodoben in aktualen način.

Brez iskanja novih raziskovalnih alternativ pri proučevanju tradicionalnih tem in brez muzeološkega vedenja, ne moremo pričakovati prosperitete našega muzealstva. Vse do takrat pa bodo muzejske institucije bolj ali manj na margini družbenega in kulturnega dogajanja. Naše ambicije morajo biti zato usmerjene k reorganizaciji in redefiniranju vloge muzejev, ki morajo postati centri neformalnega izobraževanja in generatorji kulture, ki kulturo ne le transformirajo, temveč tudi producirajo. Muzeji morajo postati centri kulturne akcije in družbene provokacije, tako tisti v "centrih", kot tisti v "provincah". Do tega pa je v naši muzejski praksi še zelo daleč.

VINO IN VODA / VINOLOGIJA VINORODNIH KRAJEV

ALEŠ GAČNIK

Za vinologe je na nek način ilustrativno, ko prične velik poznavalec materialne civilizacije človeštva, Fernand Braudel, poglavje o pijačah in "opojnih" pijačah najprej z vodo ter nato z vinom.

'Razdeli' jo na deževnico, rečno vodo, studenčnico, kapnico, vodo iz vodnjaka, vodo iz soda ali bakrene posode in morsko vodo.. To delovno razmejitev moramo dopolniti predvsem z mineralno vodo (Radenska, Donat...) in 'sveto' vodo.

V konstruktivni vinologiji moramo raziskovati vodo zlasti v kontekstu pивske kulture in kulture pitja in ne kot sredstvo za pranje, kuhanje in podobno. Vodo ne moremo obravnavati niti kot del kulture alkoholnih pijač in tudi ne kot del kulture brezalkoholnih pijač. Za vinologijo je voda relativno avtonomna kultura, ki "nima okusa", čeprav ga ima.

V religiji (krščanski) imata tako voda kot vino status 'svetega', do katerega imamo spoštljiv in 'svet' odnos. Simbolika vode pride do izraza v krščanskem iniciacijskem obredu (obredu prehoda) - krstu, kjer krščeni "preko vode" postane enakopravni subjekt cerkvenega občestva. Simboliko vode srečujemo v svetopisemskih prilikah, povezanih z likom Janeza Krstnika, čudeži Jezusa Kristusa (Svatba v Kaani galilejski, ko vodo spremeni v vino...).

Voda in vino se kot 'sveti špricar' srečata v kelihu. Duhovnik pri evharistiji v kelihu nalije vino in doda nekaj kapljic vode. To je prastari običaj in določba Cerkve. Vino pomeni Kristusa, voda pa verno ljudstvo.